

รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถ

ในจังหวัดนครราชสีมา

Model for Promoting Buddhist Art Conservation of Chapels in Nakhon Ratchasima Province.

¹พระครูภัทรจิตตาภรณ์, ²พระมหาสุพร รุกขิตธมโม และ ³พระยุทธนา อธิจิตโต

¹Phrakhruputtharajitthaporn, ²PhramahaSuporn Rukkittadammo and

³Phra Yutthana Athichitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya, University, Thailand.

¹Pol4229@gmail.com, ²Srisawang2505@gmail.com

³ld2554@hotmail.com

Received May 10, 2020; Revised July 12, 2020; Accepted August 25, 2020

บทคัดย่อ

พื้นที่เป้าหมายโดยเฉพาะอุโบสถ ย่อมมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างยิ่งในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่มีสิ่งหนึ่งที่ระดับตักแตงให้เข้ากับเรื่องราวในพระพุทธศาสนา คือพุทธศิลป์ของโบสถ์ที่จะส่งเสริมให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา วิจิตรตระการงดงามทางด้านจิตใจ

สภาพปัญหาสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถคือ งานช่างที่มีรูปแบบที่หลากหลายและไม่สามารถที่จะอนุรักษ์แบบพุทธศิลป์ดั้งเดิมได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งยังไม่มีคนสืบทอด ความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พุทธศิลป์ของ

โบสถ์ที่ปรากฏมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาและประวัติเรื่องราวของพุทธศิลป์ที่นำมาประดับในโบสถ์หรือสร้างสรรค์จะต้องไม่ผิดเพี้ยนและสามารถพัฒนารูปแบบไปสู่โบสถ์อื่นๆได้ ความสำคัญจึงอยู่ที่การกำหนดรูปแบบพุทธศิลป์ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่ง ในพุทธศิลป์นี้จะมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิด ความเชื่อของบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆในแต่ละยุคแต่ละสมัย

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พุทธศิลป์จำแนกประเภทใหญ่ๆ ก็จะแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม งานด้านพุทธศิลป์นั้นคำว่าศิลป์เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นตามคติความเชื่อความศรัทธาในศาสนา อิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปะที่สำคัญได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม การอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบสถ์ คือ พุทธศิลป์ที่มีลักษณะความสำคัญด้านจิตรกรรม ทำให้เห็นคุณค่า ด้านพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะได้สะท้อนคำสอนออกมาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จิตรกรรมส่วนมาก จะอธิบายภาพประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ได้สั่งสมบารมี จนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพุทธศิลป์ลักษณะ ที่ให้คุณค่า ทางด้านจิตใจมากกว่าสังคม

รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พบว่ารูปแบบขึ้นอยู่กับ 1) รูปแบบการก่อสร้าง 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ในการก่อสร้าง 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ เพื่อความสวยงาม เพื่อป้องกันภัยอันตราย จากสิ่งที่มองไม่เห็น

คำสำคัญ: อุโบสถ, พุทธศิลป์

Abstract

Target areas especially the chapels are inevitably very important for the community in performing religious rituals. However, there is one thing that adorns with the stories in Buddhism i.e. Buddhist art of the chapels that encourages belief, faith and the spiritual exquisite beauty.

The important problems of Buddhist art of the chapels are artisan work with various styles but unable to conserve the traditional Buddhist art. There have been

changes according to the eras and lack people to inherit. Importance of Buddhist art of the chapels in Nakhon Ratchasima, the Buddhist art of the chapels that appears to be important for Buddhism regarding beliefs, faith, and history of the story of Buddhist art that can be adorned or created in the chapels or must not be distorted and the model can be developed and extended to other chapels. The importance, therefore, depends on the determination of Buddhist art models including architecture, sculpture, and painting. In this Buddhist art there are historical traces which are consistent with the ideas and beliefs of the local people in each era.

In Buddhist art conservation of the chapels in Nakhon Ratchasima province, Buddhist art can be classified into 3 major categories, which are architecture, sculpture and painting. In the Buddhist art, the word art means a work of art based on beliefs and faiths in the religion influenced by the teachings of the Lord Buddha. The important art is architecture, sculpture and painting. The conservation of Buddhist art appearing in this Buddhist art which has important features in painting that appreciates Buddhism specially reflecting the teachings that are in accordance the Buddha Dhamma. Most paintings explain the historical images, in particular, the acts of the Bodhisattva who had accumulated prestige till becoming a Buddha. This Buddhist art has more psychological than social value.

For the Buddhist art conservation promotion model of the chapels in Nakhon Ratchasima province, it was found that the model depended on: 1) the construction model; 2) beliefs concerning the establishment of construction; 3) beliefs concerning the materials used in construction; 4) beliefs concerning decoration whether for beauty or for protection from invisible dangers.

Key words: Chapels, Buddhist Art

บทนำ

สถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะศาสนสถานโบสถ์ที่สำคัญของวัดเป็นมรดกเชิงประวัติทำพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่ช่าง/ศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานปฎิมากรรมได้แก่ พระพุทธรูปและงาน

สถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาสนสถานที่เป็นโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญสถูป เจดีย์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของคนไทยที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ร้อยพุดพากกล่าวว่า พุทธศิลป์หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทำพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้ำจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ถึงงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบหนึ่งของความเป็นวัด โดยเฉพาะที่เป็นงานศิลปะแขนงทัศนศิลป์ (Visual Art) ประกอบด้วย 1) งานสถาปัตยกรรม (Architecture) เช่น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานในวัด ได้แก่โบสถ์ วิหาร กุฏิ สถูป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง 2) งานประติมากรรม (Sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฎิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงานปูนปั้น ลอยตัว รวมทั้งลวดลายประดับศาสนสถานด้วย และ 3) งานจิตรกรรม (Painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีชาธรรม ฯลฯ งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทำพระพุทธศาสนา พุทธประวัติความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่ายอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องการดำรงชีวิตจิตใจ ให้อยู่เหนือความทุกข์ เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทำจิตใจหรือปัญหาสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทำวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องโบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูป งานพุทธศิลป์มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าสังคมโลก สังคมไทยในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่องอย่างไรก็ตาม ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะงานพุทธศิลป์ก็ยังคงมีพื้นฐานแนวคิดมาจากพุทธศาสนาและพุทธศิลป์กับพุทธธรรม พุทธศิลป์ เป็นศิลปะสำหรับชาวพุทธทุกคน

สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพุทธศิลป์ของโบสถ์ในจังหวัดนครราชสีมา คือ เรื่องของการอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชนอย่างแท้จริง ส่วน

ใหญ่จะเป็นการอนุรักษ์ของพระภิกษุและฆาตบประมาณในการดูแลซ่อมแซม ทำให้พุทธศิลป์บางอย่างที่เกิดชำรุดเสียหายไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมได้อย่างทันถ่วงที ทั้งชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของชุมชนและวัดจอมศรี จึงเกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาโบราณสถาน ตลอดจนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งมรดกทำวัณธรรมของชุมชน เช่น ในช่วงวันสำคัญทำพระพุทธรูปศาสนาหลังการเวียนเทียนรอบโบสถ์แล้ว ชาวบ้านมักจะนำเทียนที่จุดมาตั้งวางไว้บนฐานโบสถ์ติดกับผนังด้านนอกของโบสถ์ ซึ่งความร้อนจากเปลวเทียนส่งผลทำให้ปูนที่ฉาบผนังโบสถ์ผุกร่อนได้ง่าย เป็นต้น การที่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง อันจะทำให้โบสถ์วัดจอมศรีชำรุดทรุดโทรมถูกปล่อยปละละเลย และถูกทำให้ทิ้งร้างในที่สุดทั้งนี้ อาจเป็นเพราะชุมชนเองไม่เข้าใจบทบาทหรือหน้าที่ที่ตนเองสามารถปฏิบัติต่อโบราณสถานได้ ทั้งกลัวการกระทำที่ขัดต่อข้อกฎหมายโบราณสถานและการละเมิดหรือลบหลู่ความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถ การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถ และแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับวิธีการ กฎระเบียบข้อบังคับและแนวทางการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถอย่างไร ส่งเสริมการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรมและถูกต้องได้อย่างไร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเรียนรู้และเสนอแนวทางการอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัด

นครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์ (interview) และการศึกษาภาคสนาม (Field study) เป็นวิธีวิจัยเสนอรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา เสนอรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ควรเป็นอย่างไรโดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ขอบเขตการวิจัยแยกเป็นดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร

งานวิจัยเรื่อง“รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา”มีกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มประชากรเป้าหมายที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

1.2 กลุ่มประชากรที่ใช้แบบสัมภาษณ์

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา/พื้นที่

เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา เสนอรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ควรเป็นอย่างไร

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านพื้นที่ ดังนี้ ได้แก่ นครราชสีมา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาแนวคิด รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการวิจัย จึงใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

3.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิด หลักการและกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถ

3.2 ศึกษาและติดตามการใช้นโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถของหน่วยงานในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อรวบรวมปัญหาและการหาแนวทางร่วมกันในการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถให้ดียิ่งขึ้น

จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาแนวคิด กระบวนการการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถ จึงใช้เครื่องมือที่สำคัญ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา เครื่องมือวิจัย คือ การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยระหว่างตัวแทนองค์กรด้านศิลปกรรมทั้งจากภาคเอกชนและรัฐบาล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและลักษณะพิเศษของชุมชนในแต่ละแห่ง และเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียงและการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการลงภาคสนามและอุปกรณ์เครื่องมือทางศิลปะ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ แบบประเมิน การสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียงในการลงภาคสนาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย เนื่องจากประเด็นเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ชัดเจนอีกทั้งข้อมูลเรื่องดังกล่าวมีอยู่กระจัดกระจายทั่วไป และมิได้ถูกเก็บรวบรวมเอาไว้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงต้องลงสำรวจข้อมูลในพื้นที่เบื้องต้นเพื่อแสวงหาข้อมูลที่จำเป็นต่อการกำหนดเป็นประเด็นคำถามสัมภาษณ์

ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ระยะที่ 1 เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 2 แห่งก่อน พร้อมทั้งสำรวจพื้นที่ทางกายภาพซึ่งในระยะนี้ใช้เวลา 3 เดือน (เนื่องจากเมื่อเวลาเลื่อนนัดของกลุ่มเป้าหมาย) วัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลวิจัยระยะนี้เพื่อศึกษาแนวคิดของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา ควรเป็นอย่างไร

ในระยะนี้ ผู้วิจัยทำหนังสือราชการเข้าไปที่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตเข้าสัมภาษณ์ และใช้เวลาสัมภาษณ์ 1-2 ชั่วโมง ณ พื้นที่เป้าหมาย จะนัดให้เข้าสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่สะดวก

ระยะที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มกลุ่มเป้าหมายที่เหลือ พร้อมทั้งสำรวจพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งในระยะนี้ใช้เวลา 1 เดือน (เนื่องจากเผื่อเวลาเลื่อนนัดของกลุ่มเป้าหมาย) วัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลวิจัยระยะนี้เพื่อศึกษาแนวคิดของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ระยะที่ 3 รวบรวมประเด็นที่ได้จากการเก็บข้อมูลระยะที่ 1-2 แล้วนำไปประมวลเป็นคำถามซ้ำกับกลุ่มเป้าหมายเป็นครั้งที่ 2

แหล่งทุติยภูมิ ข้อมูลในแหล่งนี้มาจากหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลจากรายงานวิจัย และสถิติที่เกี่ยวข้อง สำหรับข้อมูลและรายงานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้มีการศึกษาเอกสาร(Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา(Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเมื่อได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

1. ความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา

พุทธศิลป์ของโบสถ์ที่ปรากฏมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ความเชื่อ ความศรัทธาและประวัติเรื่องราวของพุทธศิลป์ที่นำมาประดับในโบสถ์หรือสร้างสรรค์จะต้องไม่ผิดเพี้ยนและสามารถพัฒนารูปแบบไปสู่โบสถ์อื่นๆได้

การกำหนดรูปแบบพุทธศิลป์ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในพุทธศิลป์นี้จะมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิด ความเชื่อของบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆ ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ช่างเขียนในสมัยใดย่อมถ่ายทอดความเป็นไปและสิ่งแวดล้อมในสมัยนั้นเอาไว้ในจิตรกรรมที่ทาสีสร้างขึ้นด้วยอุโบสถนั้นมี พุทธศิลป์เป็นที่น่าสนใจเช่น ทางด้านสถาปัตยกรรม ตัวฐานอาคารอุโบสถ หน้าอุโบสถมีธาตุเจดีย์ ด้านจิตรกรรมมีรูปภาพแสดงถึงวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองท้องถิ่น ทางด้านประติมากรรมก็มีพระพุทธรูปองค์พระประธานโบราณ มีการแกะสลักหน้าบันอุโบสถ การให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์เปรียบเสมือนการให้ความสำคัญกับการรักษา ดูแลวัดอนุรักษทางศาสนสถานโบราณของจังหวัดนครราชสีมา และจัดเป็นวัดสถานที่ท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาด้วย

ความสำคัญของพุทธศิลป์ปรากฏ คือ พุทธศิลป์ที่มีลักษณะความสำคัญด้านประติมากรรมจิตรกรรมและสถาปัตยกรรม ทำให้เห็นคุณค่า ด้านพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะได้สะท้อนคำสอนออกมาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา รูปแบบ สถาปัตยกรรมจะออกแบบตามความเชื่อทางศาสนาจิตรกรรมส่วนมาก จะอธิบายภาพประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ได้สั่งสมบารมีจนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าส่วนประติมากรรมส่วนมากจะพบเป็นพระพุทธรูปซึ่งทำให้สะท้อนเห็นถึงความศรัทธาและพุทธศิลป์ ที่ปรากฏในโบสถ์ ส่วนมากเป็นพุทธศิลป์ลักษณะ ที่ให้คุณค่า ทางด้านจิตใจมากกว่าสังคม

2. การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา

พุทธศิลป์จำแนกประเภทใหญ่ๆก็จะแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม งานด้านพุทธศิลป์นั้นคำว่าศิลป์เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นตามคติความเชื่อความศรัทธาในศาสนา อิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปะที่สำคัญได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม

แนวทางการอนุรักษ์ ด้านสถาปัตยกรรม คือ การออกแบบก่อสร้างอาคารสถานที่ การก่อสร้างที่มีความคงทนถาวรได้แก่ ที่อยู่อาศัย สาธารณสถาน ศาสนสถาน ปราสาท ราชมณเฑียร พระที่นั่ง เป็นต้น โดยคำนึงถึงความสะดวกเหมาะสมกับการใช้สอยความมั่นคง แข็งแรง ความสวยงามน่าชื่นชม ซึ่งถ้านานก่อสร้างอาคารสถานที่แห่งใดมีความวิจิตรหรือประดับประดาสวยงามเกินจุดมุ่งหมาย แค่เพียงที่อยู่อาศัยหรือใช้สอยอื่นๆ ก็ยังมีคุณค่าในทางวิจิตรศิลป์มากยิ่งขึ้นสถาปัตยกรรม ด้านพุทธศิลป์วัตถุ เกิดจากความรู้สึกนึกคิดศรัทธาเลื่อมใสของผู้สร้าง ได้อุทิศศิลปะสถาปัตยกรรม เพื่อพระพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นที่พักบิณฑบาตพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

แนวทางการอนุรักษ์ด้านประติมากรรม คือ การสร้างพระอุโบสถมักจะสร้างพระประธานไว้ในอุโบสถ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพุทธบริษัท และรูปปั้นผู้รักษาประตูทางเข้าหรือตรงบันไดก็มักจะมีประดับทุกอุโบสถ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นการบ่งบอกถึงงานศิลปกรรมด้านประติมากรรมที่เกิดขึ้นในแถบถิ่นนี้

แนวทางการอนุรักษ์ด้านจิตรกรรม คือ จิตรกรรมฝาผนังภาพที่เขียนเหล่านั้นเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวชาดกในพระพุทธศาสนา โดยมากเป็นเรื่องทศชาติหรือพุทธประวัติ มีแปลกที่เขียนเป็นชาดกห้าร้อยชาติอยู่ที่วัดเครือวัลย์ แต่บางแห่งก็มีแนวความคิดแปลกออกไปแทนที่จะเขียนเป็นเรื่องชาดกก็เขียนเป็นภาพปริศนาธรรม เป็นรูปบุคลาธิษฐาน คือเอาธรรมไปสมมติเป็นบุคคลหรือเขียนเบญจฉัณฑ์ ส่วนวัดอื่นโดยมากก็เขียนเรื่องทศชาติหรือพุทธประวัติบางตอนและเรื่องพุทธประวัติ โดยมากตรงหน้าพระประธานมักเขียนเป็นมารผจญ ด้านหลังพระประธานเขียนเป็นเรื่องไตรภูมิแต่บางแห่งแทนที่จะเขียนเป็นไตรภูมิแสดงโลกสวรรค์ มีเขาสัตตบริภัณฑ์ มีมหาสมุทรก็เป็นภาพพระพุทธรูปองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์และเปิดโลก

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบสถ์ คือ พุทธศิลป์ที่มีลักษณะความสำคัญด้านจิตรกรรม ทำให้เห็นคุณค่า ด้านพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะได้สะท้อนคำสอนออกมาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จิตรกรรมส่วนมาก จะอธิบายภาพประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ได้สั่งสมบารมี จนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพุทธศิลป์ลักษณะ ที่ให้คุณค่า ทางด้านจิตใจมากกว่าสังคม

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อและศาสนามีกระบวนการสร้างสอดคล้องกับการสร้างงานศิลปะเพื่อแสดงความศรัทธาต่อศาสนา

ศิลปะมีความหมายสำคัญอยู่ที่ความเป็นสิ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความเพียรพยายามและความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จงานพุทธศิลป์ก็เช่นกัน คือ ศิลปะนอกจากจะทำยากแล้วยังจะต้องทำให้สำเร็จประโยชน์จนถึงที่สุดในความมุ่งหมายแห่งเรื่องนั้นๆ ศิลปะยังผสมผสานกับหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนสามารถนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบ

3. รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา

รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พบว่ารูปแบบขึ้นอยู่กับ 1) รูปแบบการก่อสร้าง 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ในการก่อสร้าง 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ เพื่อความสวยงามเพื่อป้องกันภัยอันตราย จากสิ่งที่มองไม่เห็น จึงมีการนำยักษ์และสัตว์ในป่าหิมพานต์มาประดับ แต่ในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ยังคงเป็นเรื่องราวในชาดกและภาพพระพุทธรูป รวมถึงการนำรูปปั้นเข้าประดับ ถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่แต่ละโบสถ์คงไว้และมีแทบทุกโบสถ์ อาจจะเป็นรูปภาพพญานาค เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของอภัยนาคคง กล่าวว่างานศิลป์จะถือได้ว่าเป็นศิลปะนั้นจะต้องประกอบด้วย 5 อย่าง คือ 1) มนุษย์ 2) ความคิด สติปัญญาของมนุษย์ 3) การกระทำของมนุษย์ 4) ความงามที่พึงพอใจ 5) ความนิยมชมชอบ

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยพบว่าความสำคัญของพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมาเกิดจากช่างทำอุโบสถสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรพงษ์ มะเสนา ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไว้ว่าจากลักษณะข้างต้นทำให้เห็นสภาพของการพัฒนารูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงทักษะการแสดงออกทางภูมิปัญญา เชิงช่างของกลุ่มช่างพื้นบ้าน ที่รวมใจสละแรงงานรับใช้พระพุทธศาสนา การทำงานเชิงช่างของกลุ่มชาวบ้านในอดีต มีส่วนสร้างศิลปะของชาติในขั้นพื้นฐานและการปฏิบัติงานช่าง ให้กับพระพุทธศาสนานอกจากกระทำความวัณศรัทธาแล้วการแข่งขันกันระหว่างท้องถิ่นใกล้เคียงยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในวิชาช่าง หากชุมชนใดมีครูช่างที่มีฝีมือและชื่อเสียง ย่อมมีคนในท้องถิ่นอื่นมาฝากตัวเป็นศิษย์ เป็นหนทางที่แพร่ฝีมือ หรือ“ทาง”ของช่างให้กว้างออกไป จนเป็นบ่อเกิดที่เรียกว่า“สกุลช่าง”(จิรพงษ์ มะเสนา,2542:7)

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีการอนุรักษ์พุทธศิลป์จากการสำรวจและสัมภาษณ์กลุ่มช่างและรูปแบบพุทธศิลป์ แต่ทั้งนี้ยังเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ที่ไม่ได้จดลิขสิทธิ์ ลวดลายต่างๆยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนได้ตามกาลสมัยสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภา อัสวารีกุล ได้กล่าวไว้ใน การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูและหน้าต่างของโบสถ์และวิหารตามแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่ารูปแบบของลวดลายประดับสถาปัตยกรรมไทยมีพัฒนาการด้าน เอกลักษณ์และความงามของตนเอง มาแต่โบราณโดยมีรากฐานมาจากการรับอิทธิพลศิลปะอินเดียตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูต เข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธในดินแดนสุวรรณภูมิ พุทธศตวรรษที่ 4-5 ทำให้อาณาจักรต่างๆในดินแดนแถบนี้ เช่น ทวารวดี ศรีวิชัย ต่างรับวิธีการสร้างสรรค์ศาสนสถาน ตามแบบอย่างอารยธรรมอินเดีย โดยได้ดัดแปลงรูปแบบให้เข้ากับบริบทและเทคนิควิทยาการของตนเอง เช่น การสร้างพระอุโบสถ วิหาร กุฏิที่พักสงฆ์ (สุภา อัสวารีกุล, 2547:8)

จากองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ที่ได้สรุปข้างต้น ประเด็นที่มีส่วนสำคัญสุดของพุทธศิลป์ในอุโบสถ คือ งานช่าง และการลอกเลียนแบบที่ปรากฏเรื่องราวตามที่ปรากฏในพระพุทธรูปและมียุขแบบที่ชัดเจน 3 ด้าน ได้แก่ สถาปัตยกรรม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับแบบของอุโบสถ ประติมากรรม เป็นเรื่องราวของบุคคล สัตว์ เหล่าเทวดา ส่วนจิตรกรรมเป็นภาพวาดเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ การอนุรักษ์พุทธศิลป์จะเป็นส่วนของช่างแต่ละกลุ่มจะมีแนวทางการสืบทอดและขยายไปเท่านั้น ส่วนผู้ดูแลก็ไม่ได้นำไปใช้หรือเผยแพร่ต่อ ดังนั้นรูปแบบของพุทธศิลป์ในอุโบสถจึงเสมือนเป็นงานช่างที่มีศิลปะมากกว่า แต่ยังคงเรื่องราวของพระพุทธรูปศาสนา

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การมีส่วนร่วมในการวางแผนงานพุทธศิลป์ การเรียนรู้งานช่างและการศึกษาให้เข้าใจถึงหลักการอนุรักษ์พุทธศิลป์โดยการเผยแพร่ทางโซเชียลและการประชาสัมพันธ์ของทางวัดหรือการให้ความสำคัญกับงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม รูปแบบของพุทธศิลป์ในอุโบสถสามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ การเผยแพร่โดยตรง คือ เรียนรู้โดยตรงตามวัด หนังสือ คนชุมชนบอกเล่า ลักษณะทางอ้อม คือ การในลักษณะของการให้ความรู้เพื่อ

กระตุ้นให้เกิดมิติการเรียนรู้การสนับสนุนในด้านการสร้างรูปแบบพุทธศิลป์แบบเดียวกัน และมีจุดต่างบ้างเพื่อแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในพื้นที่ แต่สร้างสรรคงานพุทธศิลป์จาก พระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ พึ่งเที่ยร. (2555). *พุทธศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- จุลทรรศน์ พยัคฆรานนท์. 2555. อ้างใน จารุวรรณ พึ่งเที่ยร. *พุทธศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- น. ณ ปากน้ำ. (2540). *พจนานุกรมศิลปะไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- พ่วง มินอก. (2536). *สุนทรียศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี. (2514). *ความรู้เรื่องลัทธิในวัดศรีประวัติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- พระวิจิตรถาวรการเถระ. (2472). *ปาติโมกข์บทตถอนุวัณณนา*. ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์บีจีเอ็มไทยประเทศสหภาพพม่า.
- พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี) ราชบัณฑิต. (2553). *พุทธประวัติที่ศนศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: กรีนพรีนซ์.
- พุทธทาสภิกขุ. 2552. *พุทธประวัติจากหินสลัก*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- บุญเยี่ยม แยมเมือง. (2537). *สุนทรียภาพทัศนศิลป์*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- ประกิจ ลัคนผจง. (2543). “สถาปัตยกรรมไทย คุณค่าสู่สังคม”. *จุลสารสถาบันศิลปะสถาปัตยกรรมไทย*.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2552). “ตำนานพระพุทธรูปล้านนา:พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น”. รายงานวิจัย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อภัย นาคคง, (2533). *ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ*. กรุงเทพฯ:ท.วัฒนาการพิมพ์.

